

GROOT scheeps!

**Docentenhandleiding
Groep 7 en 8**

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Grootscheeps P.O. is een project van de bibliotheek Hoogeveen speciaal voor de groepen 7 en 8 van het primair onderwijs.

Uitgangspunt is de geschiedenis van Hoogeveen m.b.t. de binnenscheepvaart, voortgekomen uit de turfwinning.

Het project omvat een lesbrief met achtergrond informatie voor de leerkracht, een 'scheepskist' met attributen, verwerkingssuggesties voor de leerlingen en een Grootscheepsroute met de Ipad door Hoogeveen.

Het project maakt deel uit van een groter 'GROOTSCHEEPS'. Bestaande uit:

- Hond: groep 2&3 (in ontwikkeling)
- Grootscheeps Voortgezet Onderwijs (in ontwikkeling)
- Grootscheeps Hoogeveen voor volwassenen.

Doelgroep: Leerlingen van groep 7 en 8

Taal: woordenschat

Tijd: 4 lessen waaronder het lopen van de route met een Ipad. En het doen van onderzoek in de bibliotheek.

Materialen: lesbrief, scheepskist met attributen, Ipad.

Erfgoededucatie: De leerlingen ontdekken dat hun vertrouwde eigen omgeving onderhevig is aan veranderingen. Ze leren over het ontstaan van Hoogeveen en wat hiervan nog aanwezig is in hun huidige omgeving.

De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het volgende tijdvak; Burgers en stoommachines.

Het project 'Grootscheeps' voor groep 7 en 8 basisonderwijs

- A. Introductie les op school: introductie verhaal rond familie Botter. Waar en wanneer speelt het verhaal zich af?
- B. Materialen in de scheepskist
- C. Vanuit de bibliotheek: De route en Ipad
- D. Verwerkingslessen

A. VOORBEREIDING

LES 1: *Het verhaal van de familie Botter*

Activiteit: Voorlezen van het verhaal over de familie Botter Een introductie op de binnenscheepvaart. Het verschil tussen vroeger en nu. Woorden m.b.t de binnenvaart leren kennen. Stamboom maken van de familie Botter.

Duur: Ca. 1 uur

Doel: De leerlingen ontwikkelen historisch besef door middel van materialen uit de binnenscheepvaart rond 1910 te bekijken en het verschil te benoemen tussen vroeger en nu.

De leerlingen maken kennis met het begrip stamboom en leren er zelf een maken

De leerlingen maken kennis met de verschillen in de binnenvaart tussen vroeger en nu.

Lesmateriaal: Het verhaal van de familie Botter, de scheepspet en de duffelse jas. digibord voor <http://www.myheritage.nl/site-214930621/botter> en de erfgoed/binnenvaart woorden. Kopieer vel stamboom.

Voorbereiding: Lezen van het verhaal van de familie Botter. Klaarzetten van de de stamboom van de familie in taak balk. Werkblad moeilijke woorden.

Stap 1

Start de les met het voorlezen van het verhaal van de familie Botter. De tekst is opgedeeld in fragmenten. Per fragment noteren de leerlingen voor hen de onbekende woorden. U inventariseert deze en noteert per fragment, de woorden op het bord. Leg deze woorden nog niet uit, maar laat ze op het bord staan.

Stap 2

Na het lezen van het hele verhaal vraagt u de leerlingen welke verschillen zijn opgevallen tussen vroeger en nu.

Eventueel kunnen ze dit verwerken in een schema waarin de verschillen duidelijk weergegeven worden. Bijvoorbeeld:

	Vroeger	Nu
Binnenvaartschip		

Stap 3

Vraag de leerlingen of ze weten wat een stamboom is. Hebben ze er wel eens een gezien? Of zelf een gemaakt? Welke personen zet je in een stamboom? Eventueel kan de leerkracht dit filmpje laten zien:

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20040317_stamboomonderzoek01

De (fictieve)stamboom van de familie Botter is rechtstreeks te bereiken via [Botter Family Tree](#) op www.myheritage.nl.

Hierbij vragen stellen over de familie relaties. Wat is wie van wie? Oom, opa nicht? Hoe oud was Hennie's moeder Annechien toen Hennie is geboren?

Extra activiteit

De leerlingen kunnen een stamboom maken van hun eigen familie tot ongeveer 1910. Laat ze thuis vragen naar hun over-grootouders.

De eigen stamboom kan online bij www.myheritage.nl gemaakt worden.

B. UITVOERING

LES 2: start van het project

Activiteit: *Introductie van de scheepskist en attributen. Groepjes vormen, in deze groepjes vullen leerlingen gezamenlijk de kijkwijzer voor attributen in.*

Duur: *ca. 1 uur*

Doel: *De leerlingen leren welke voorwerpen er werden gebruikt op een binnenvaartschip.*

De leerlingen leren voorwerpen van vroeger herkennen en analyseren.

Lesmateriaal: *Scheepspet en duffelse jas. Scheepskist met attributen. Scheepsjournaal, pen en papier. Boek 'Alles in de wind'. Gedichtje 'vlag'. P.20*

Vorbereiding: *Groepjes indelen. Scheepsjournaal uitdelen. Scheepskist neerzetten.*

Kaarten met achtergrond informatie.

Op internet klaarzetten:

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20051031_katrollen01

<https://www.youtube.com/watch?v=ZONxzbQmaB>

<http://www.youtube.com/watch?v=t2uT9hcNyFk> *Het Verhaal van Drenthe, Alteveerse Opgaande*

Stap 1

In de vorige les heeft u de familie al geïntroduceerd. Nu gaat u verder in op de binnenscheepvaart. Vraag de leerlingen nog even terug naar de vorige les. Wat weten ze al over varen op een schip? Welke woorden kennen ze inmiddels?

Stap 2

U zet pet op en trekt jas aan. De kist zet u voor de groep. De leerlingen laat u vervolgens raden naar welk beroep u beoefend, wat de kist voor betekenis heeft en in welke tijd het verhaal van de familie Botter speelt. En wat binnenvaart betekent.

Stap 3

Vervolgens kiest u uit de scheepkist 3 voorwerpen om vragen bij te stellen:

- Turf: Wat is dit en waar werd dit voor gebruikt?
- Boek 'Alles is anders om me heen': Wat betekent de titel?
Voorlezen: Hoofdstuk 8 Schippers
- Touwtjes: Wat zijn dit en waarvoor werd dit gebruikt? Knopen zijn belangrijk om een schip vast te leggen. Wanneer leerlingen klaar zijn met een opdracht kunnen ze oefenen met de touwtjes. Zie hiervoor: Handboek knopen.

Stap 4

Maak groepjes van ca. 4-5 leerlingen. U deelt het Scheepsjournaal uit. Uit de kist pakt u/of laat leerlingen kiezen, voor ieder groepje een attribuut. Aan de hand van de Kijkwijzer in het Scheepsjournaal gaan de leerlingen hun bevindingen noteren. Afhankelijk van de beschikbare tijd kunnen de attributen rouleren. De leerlingen maken opdrachten A en B in het Scheepsjournaal. Bij elk attribuut is ter toelichting een kaart.

Stap 5

Aan het eind van de les kunnen de groepjes aan elkaar hun bevindingen presenteren.

LES 3: Naar de bibliotheek.....

Activiteit: De leerlingen gaan m.b.v.de Ipad, de 'Grootscheepsroute' lopen

Doel: De leerlingen worden bewust van het erfgoed in de eigen omgeving

De leerlingen ervaren dat hun omgeving in de loop van de tijd is veranderd

Duur: 2 uur

Lesmateriaal: Fietsen of ander vervoer. Het Scheepsjournaal De Route. Pen. Ipad instructie.

Van bibliotheek: Ipad. Paraplu, tas met materialen

Vorbereiding: Afspraak maken met de bibliotheek. Ligt de school ver van de bibliotheek, regel dan vervoer voor de leerlingen. Instructie Ipad. Begeleiders voor de groepjes vragen. De begeleiders de Ipad instructie toesturen. De groepjes vertrekken ca. 5 minuten na elkaar. De leerlingen kunnen in de bibliotheek verder werken aan opdrachten CDEG.

De opdrachten zijn voor de leerkracht van te voren te bekijken op:
www.annodrenthe.nl

Stap 1

Ipad instructie: Neem van te voren met de leerlingen het gebruik van de Ipad door. Organiseer begeleiders voor de route en geef hen Ipad instructie op papier

Stap 2

In de bibliotheek krijgen de leerlingen en begeleiders een kleine instructie. Hierna worden de Ipads en tassen met materialen uitgedeeld. Evenals de paraplu's tegen zowel regen als zon. De groepjes vertrekken 5 minuten na elkaar. De opdrachten worden via de Ipad gegeven. De antwoorden worden genoteerd in het scheepsjournaal.

Stap 3

De antwoorden worden behandeld in de bibliotheek of op school. Spreek vooraf met de bibliotheek af waar jullie de bespreking doen.

De opdrachten HIIK kunnen in overleg in de bibliotheek of op school worden gedaan.

VERWERKING

LES 4: schrijven en presenteren

Activiteit: *Leerlingen maken hun eigen scheepsjournaal. Zo verwerken ze hun verworven informatie. Het maken van een presentatie in groepsverband voor mede leerlingen en of ouders. Een presentatie maken voor de website 'Grootscheeps' <http://grootscheeps.blogspot.nl>*

Taaldoelen: *Leerlingen hebben aandacht voor expressief en op een persoonlijke manier vertellen en presenteren.*

Leerlingen worden uitgedaagd om te bewijzen dat ze hun (erfgoed)woordenschat zelfstandig verbreden en verdiepen

Leerlingen zoeken en selecteren informatie uit verschillende bronnen en verwerken dit op een doelbewuste en efficiënte manier.

Ze stemmen hun schrijf- en presentatiedoel afgestemd op het lezerspubliek en de luisteraars.

Duur: 1.5 uur

Lesmateriaal: *Scheepsjournaal, computers voor maken van een presentatie.*

Vorbereiding: *Scheepsjournaal klaarleggen, presentatiemoment vastleggen. Voor presentatie op Grootscheeps site contact opnemen met de bibliotheek*

Stap 1

De leerlingen gaan verder met de opdrachten in het Scheepsjournaal op school. Hierbij wordt er ingegaan op de binnenvaart en maken de leerlingen museumkaartjes bij de materialen in de scheepskist.

Stap 2

De leerlingen maken een werkstuk, een spreekbeurt, een krantenbericht, welke op de website van Grootscheeps wordt gepubliceerd. (<http://grootscheeps.blogspot.nl/>)

Bijlagen

Hoort bij: les 1

De reis naar Hoogeveen duurde lang

De reis naar Hoogeveen duurt lang. Te lang. Het laden van het graan in de haven van Amsterdam is vertraagd. De zeeboot komt later binnen dan gepland. Door de storm heeft de boot tien dagen vertraging opgelopen.

Uiteindelijk is de 'Disponibel' van schipper Botter geladen. Er staat nog steeds veel wind. De dekkleden worden over de luiken getrokken en met keggen vastgeklemd aan de bulb. Ze zeilen naar de Oranjesluizen met een gereefd zeil. Ze schutten naar buiten, maar blijven daar verwaaid liggen.

Schipper Botter maakt zich zorgen, het moet niet te lang duren want zijn vrouw Annechien is hoogzwanger. De volgende morgen om 5 uur komt Botter aan dek en kijkt naar het vaantje in de mast. Gelukkig de wind is wat gedraaid van noordwest naar west. Dat is een gunstige wind om de Zuiderzee over te varen. Zoon Egbert wordt er bijberoepen: "we gaan vertrekken". Egbert weet precies wat hij moet doen. Het zeil hijsen, de achter- en voordraad losgooien. De voorsteekdraad voor nog even vasthouden, zodat het achterschip van de wal komt. Dan met een behendige zwaai de draad losgooien. Het schip begint vaart te maken. Eindelijk hebben ze deze reis de wind mee.

Ook de burenen zijn al bezig het schip vaarklaar te maken. Alles is in rep en roer. De één na de ander vertrekt. De 'Disponibel' loopt al lekker weg. Wanneer ze via het Buiten IJ de Hoek van het IJ met de vuurtoren zijn gepasseerd, koerst Botter richting Houtrib, een rode ton midden op zee. Daarna ziet hij in de verte in het noorden Urk liggen. Egbert en zijn vader lossen elkaar af met sturen. Botter kan dan steeds even kijken hoe het met zijn vrouw is.

In de verte zien ze een laverende klipper aan komen. Hij pakt de verrekijker, 'ja, het is hem, de Rival'. Het is de klipper van Annechien haar broer Willem. Die vaart vast van Zwartsluis naar Amsterdam. Daar vaart hun zoon Jaap als knecht aan boord. De schepen koersen op elkaar aan. Terwijl Egbert stuurt loopt Johan naar het voordek. Hij ziet zijn zoon Jaap op het voordek van de Rival staan. Iedereen is inmiddels aan dek gekomen. Zodra ze elkaar kunnen verstaan schreeuwen ze de laatste nieuwtjes. Op het achterdek staan ze elkaar na te zwaaien.

Uiteindelijk komt Schokland in zicht. Dat wordt aan de noordkant gepasseerd. Het volgende baken is Kraggenburg. Het is altijd oppassen dat je niet dicht bij het Kamperzand komt want daar is het niet diep. Als ze bakens van het Zwolse Diep in de peiling krijgen moeten ze twee bakens, die achter elkaar liggen, in één lijn varen. Dan liggen ze goed op koers voor het Zwolse Diep en varen naar de Voorst. Uiteindelijk zien ze Genemuiden liggen en dan als deze "biezenstad" aan het Zwartewater gepasseerd is, zijn ze al bijna in Zwartsluis. Tijd om aan te leggen, het is al avond.

De volgende morgen wordt in Zwartsluis geschut en de 'Disponibel' vaart het Meppelerdiep op. Er kan nog steeds gezeild worden. In Meppel moeten ze weer door een sluis en dwars door de stad. Zeilen is er niet bij. Dus gaat Egbert in het zeel. Er wordt een touw aan de mast vastgemaakt met een paalsteek. Het andere eind heeft een grote lus. Egbert doet de lus om zijn borst en begint te trekken. Het schip komt in beweging en schipper Botter staat aan het helmhout en stuurt de 'Disponibel' door de nauwe grachten. Aan het Oosteinde liggen een paar schepen afgemeerd voor de spoorbrug. De spoorbrug

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

gaat maar één keer per uur open. Dat wordt even wachten. Zodra het schip vastligt, springt Hennie aan wal om even een vers brood te halen bij de bakker dicht bij de Tipbrug.

Die dag komen ze tot aan de Ossesluis op de Hoogeveensche Vaart. De volgende dag moeten ze nog 4 sluizen door, de Osse, Echten, Kattouw en de Venesluis. In de namiddag wordt het schip vastgemaakt aan de Hoofdstraat, nummer 227, bij de 'Mercator', daar moet gelost worden. Opa Jaap Botter staat meteen aan boord. Hij was op het Kruis toen de 'Disponibel' vanaf het Schut de Streek de huizen in draaide. Het Kruis is de plaats waar hij veel oud collega's ontmoet. Het gesprek gaat altijd over varen. Je eigen ervaringen en waar varen je kinderen met het schip.

Egbert gaat nog even Hoogeveen in. Zijn oudere zus Roelfina heeft een dienstje. Ze werkt bij mevrouw De Levie. Egbert gaat vertellen dat ze bij de Mercator liggen. 's Avonds na achten komt Roelfina nog even aan boord. Ze wil vooral graag weten hoe het met haar moeder is. Ze heeft de post meegenomen, want zij heeft het waladres van haar ouders. De voortekenen van de bevalling kondigen zich al aan. De vroedvrouw zuster Fernhout wordt ingelicht en komt nog even kijken." Ik ben er morgenvroeg om 6 uur" zegt ze. Is er eerder iets aan de hand waarschuw me dan.

Al vroeg worden 's morgens de kleden opgeruimd. De luiken worden opengelegd en de merkels verwijderd. De scheerbalken worden aan de kant geschoven en het lossen kan beginnen. Het graan in het ruim zit in balen. Eén baal weegt ongeveer 50 kg, deze wordt uit het schip gehesen en een sjouwersman neemt deze op zijn rug en loopt er mee het pakhuis in. Het zijn bekende mensen die het schip lossen. Goossen van Tiete, Dikke Dork, Tinus en Garriet. Schipper Botter kent ze al jaren. De sjouwerlui weten precies wat er van hen verwacht wordt. Ze gaan zwijgzaam aan de slag. Dat is altijd zo, ze zeggen niet zo veel totdat ze een borrel van de schipper krijgen.

Om 6 uur is zuster Fernhout gekomen en dat is maar goed ook. Hennie heeft haar mooie houten schooltas gepakt. Alles zit er in waar ze de laatste tijd aan boord aan heeft gewerkt. De school in het Haagje begint om half negen. Voor acht uur gaat ze al weg, ze kan dan nog even op het schoolplein spelen. Ze komt veel vaker op deze school en heeft er een paar vriendinnen, Margje en Jantje, het zijn boerendochters. Hun vader heeft een boerderij aan de Schutstraat. Daar gaat ze ook wel eens naar toe. Ze heeft geluk haar vriendinnen komen er net aan lopen. Ze kunnen nog een poosje spelen voordat de school begint. Margje zit een paar klassen hoger, Jantje zit in dezelfde klas als Hennie. Margje en Jantje zijn altijd nieuwsgierig waar Hennie nu weer geweest is met het schip.

Maar Hennie heeft ander groot nieuws. We krijgen al gauw een baby! Als de schoolbel gaat meldt ze zich bij meester Westra van de vierde klas. 'Ga maar weer op je eigen plekje zitten. Wanneer we straks gaan rekenen kijk ik naar je huiswerk en kan ik vertellen wat je moet doen'. De morgen vliegt om, het is zo maar twaalf uur, de schoolbel gaat en de meeste kinderen gaan naar huis. Een aantal blijven over. Voor hen is het te ver lopen om tussen de middag naar huis te gaan. Ze gaan naar de klas van juffrouw de Vries en eten daar gezamenlijk hun meegebrachte boterham op.

Hennie en haar vriendinnen lopen naar het Kruis, Hennie slaat rechtsaf de Streek de huizen in, Margje en Jantje lopen rechtdoor de Schutsstraat op. Als Hennie bij de, 'Disponibel' komt staat haar vader aan dek te praten met zuster Fernhout. Zodra hij Hennie ziet begint hij breed te glunderen." Hennie je hebt er een broertje bij, hij heet Willem"! Als ze aan dek stapt, hoort ze het huilen van een baby. Ze gaat vlug naar binnen en ziet haar moeder in de kooi liggen met aan het voeteneind, in een klein wiegje, een huilend klein kereltje.

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Ze vliegt haar moeder om de hals en kust haar en kijkt vol bewondering naar het kindje in de wieg. Ze is heel blij met haar nieuwe broertje. Willem is genoemd naar ome Willem, de stoere broer van haar moeder die op de Rival vaart waar haar broer de knecht is. Wanneer Hennie na het eten weer naar school is, gaat schipper Botter de wal op. Hij gaat naar het huis van zijn zuster waar zijn vader bij in woont, achter aan de Kerkstraat om het grote nieuws te vertellen.

's Morgens was hij al naar het gemeentehuis geweest om Willem aan te geven voor inschrijving in de burgerlijke stand. Het gemeentehuis staat midden in de Hoofdstraat. Dat was maar een klein eindje lopen. Zijn vader heeft net het middagdutje uit als Botter binnen stapt. Iedereen is blij dat moeder en zoon het goed maken. Na een half uurtje stapt Botter weer op. Het schip zal bijna leeg zijn en daar moet hij bij zijn. Eenmaal weer aan boord gaat het om de laatste balen. Hij zoekt de jeneverkruik op en een paar glazen.

Als het schip leeg is, komen de lossers op het sellebord zitten en Botter schenkt een borrel in. Goossen van Tiete begint meteen los te komen. Hij heeft vroeger ook gevaren en vertelt over een zware storm die hij meemaakte op de Zuiderzee. De anderen kijken een beetje verveeld toe, al weer hetzelfde verhaal. Ze hebben het gevoel dat de golven iedere keer als Goossen dat verhaal vertelt, hoger worden. De schipper betaalt hen het loon voor het lossen en omdat hij deze dag een jonge zoon heeft gekregen, krijgen ze een extra borrel. De kerels beginnen los te komen en vertellen het ene sterke verhaal na het andere. Op een bepaald moment maakt Botter er een eind aan, "Jongens bedankt en tot de volgende reis". Daarmee stuurt hij ze van boord. De mannen gaan nu naar het Kruis, daar staan hun andere maten en de sterke verhalen gaan daar onverminderd door. Alleen Goossen van Tiete stapt het schipperscafé binnen op de hoek van het Kruis. Met twee borrels op en wat geld op zak moest hij nog wel een paar neuten hebben.

Het is een paar weken later. De 'Disponibel' ligt nog steeds in Hoogeveen. Ze moesten het schip verhalen, omdat er een ander schip bij de 'Mercator' moest lossen. Na de geboorte van Willem ging het eerst niet zo goed met moeder Annechien. Dokter van der Wal was geweest. "Schipper", had hij gezegd, "Je moet even wat rustig aan doen. Je vrouw is nog lang niet de oude."

Hennie moet aan boord veel dingen doen. Luiers wassen bijvoorbeeld. Om ze te drogen is er een waslijn aan de mast gespannen. Ze hoeft niet naar school, want het is nu vakantie. Margje en Jantje zijn een keer aan boord geweest om de kleine Willem te bekijken. Ze hadden zelfs een cadeautje meegenomen. Een mooi blauw gebreid mutsje. Hennie is ook een paar keer op de boerderij aan de Schutstraat geweest. Je kunt daar zo mooi spelen en bij de koeien en de varkens kijken. De kakelende kippen op het erf vindt ze het gezelligst.

Dan komt de dag dat vader Botter zegt, "morgen gaan we weer varen". Het is zover, moeder Annechien is genoeg aangesterkt. In de tijd dat ze voor de wal lagen hebben Botter en Egbert niet stil gezeten. Ze hebben het vrijboord in de teer gezet. De mastlier voorop het schip is uit elkaar geweest. De tandwielen en de assen zijn schoongemaakt en goed in het vet gezet. Het loopt allemaal weer lekker licht. Nu moeten ze turf laden achter in het Lange Rak voor Gorredijk in Friesland.

De "Disponibel" vertrekt 's morgens vroeg. Egbert in de jaaglijn, Botter aan het helmhout. Er is weinig wind dus moet er gejaagd worden. Via de Willemskade gaat het naar het Noord. Ze komen in Noordscheschut. Daar is een sluis, dus moet er geschut worden. Er staat een paardejager op de sluis. Hij vraagt Botter "Waar moet je heen? Het Lange Rak? Daar jaag ik je voor zes stuiver naar toe". Schipper Botter wimpelt het af. 'Nee, mijn zoon gaat weer in het zeel en we komen er zelf wel'.

Het is laat in de middag wanneer ze op de laadplaats aankomen. Meteen wordt er een begin gemaakt met het laden van de turf. Drie vrouwen komen aan boord. De loopplank

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

wordt uitgelegd. Daarover lopen mannen met een kruiwagen turf om de turven het ruim in te kieperen. De vrouwen leggen de turven netjes naast elkaar, loegen noem je dat. Zo nu en dan bekijkt schipper Botter de turven. Soms gooit hij een paar van die losse turven weer aan de wal. Hij ziet er op toe dat de goede turf wordt geladen. In Gorredijk waren ze nogal kritisch. Die losse flodderturf brandt te snel op.

De volgende morgen om zes uur gaat het laden weer verder. Er wordt stevig doorgewerkt. Het schip wordt met een scheerboom steeds verder van de wal afgehouden. Het kanaal is aan de oever niet erg diep. Het schip komt door de lading steeds dieper te liggen. Als het aan de grond raakt komen ze vast te zitten en komt dan maar eens los. Dus door het schip wat verder van de kant te houden wordt dat probleem voorkomen. Aan het eind van de dag staat de deklast er helemaal op. De vrouwen gaan van boord. Nu is er weer werk voor schipper Botter en Egbert. Het helmhout moet worden verlengd. Want vanaf het achterdek kan je niet over de lading heen kijken en kan je dus niet sturen. Alles wordt vaarklaar gemaakt, om de volgende morgen, om zes uur, wanneer de bruggen gedraaid zijn, direct te kunnen vertrekken.

Egbert staat de volgende morgen gelijk met zijn vader aan dek. Het eerste wat ze doen is naar de lucht kijken en naar het vaantje in de mast. Wat voor weer is het en waar komt de wind vandaan? Wordt het zeilen of moet het schip gejaagd worden? De wind zat weer in het noordwesten dus jagen. Daar wordt Egbert niet blij van. Hij moet weer in het zeel. Morrend gooit hij de touwen los en doet de jaaglijn voor zijn borst langs. "Ik word geen schipper" zegt hij tegen zichzelf. Het is niet de eerste keer dat hij dat denkt. Hij heeft het er met zijn vader over gehad. Die heeft gezegd dat ze na de geboorte van het jongste Bottertje een beslissing zouden nemen. Als moeder Annechien weer in haar gewone doen is kan Hennie helpen met varen.

Op een scheepswerf werken als timmerman, net als opa Schipper vroeger gedaan had, dat is Egberts ideaal. In Meppel woont opoe Schipper nog steeds, maar opa leeft niet meer. Die dag komen ze beneden de Venesluis in Hoogeveen. De post wordt opgehaald bij Roelfina. Schipper Botter haalt nog even een bakje koffie bij zijn zuster en spreekt daar ook zijn vader. Hij gaat toch wel wat achteruit die ouwe Botter.

De volgende dag zakken ze verder het kanaal af. Het is druk met de scheepvaart. Regelmatig komen ze bekenden tegen. Bij het passeren worden de laatste nieuwtjes gedeeld. De dag daarop zijn ze in Meppel. Moeder Annechien wil beneden de sluis aan het Westeinde blijven liggen. Opo Schipper kan dan aan boord komen om de kleine Willem te bewonderen. Egbert vraagt aan zijn vader of hij dan even naar de scheepswerf van Worst mag gaan, om te vragen of ze nog een leerling timmerman nodig hebben. Je kunt er altijd even langs gaan vindt Botter. Aan het eind van de middag komt Egbert opgetogen terug. "Jij bent een kleinzoon van Eppe Schipper" hadden ze hem gevraagd? Als je het vak net zo goed leert als je grootvader dan word je een perfecte vakman. We willen je graag de kans geven om het hier te leren.

Nu moest er aan boord een beslissing worden genomen. Na het avondeten begint Egbert er weer over. "Wij zijn nu nog in Meppel als jullie een beslissing nemen kan ik dat doorgeven". Schipper Botter heeft zijn plan al klaar. Nadat hij het met moeder Annechien heeft besproken roept hij Egbert. "Wij vinden het goed dat je bij Worst in de leer gaat. Morgen gaan we er samen nog even naar toe en maken afspraken, wanneer je kunt beginnen en zo". Met opoe Schipper wordt geregeld dat hij in de kost kan. Op 1 november kan hij beginnen.

Uiteindelijk vertrekt de 'Disponibel' uit Meppel. De Drentsche Hoofdvaart op. Egbert en Hennie samen in het zeel trekken het schip. Egbert denkt bij zichzelf: "ieder stap die ik nu zet kom ik dichterbij mijn nieuwe uitdaging"! Hennie vindt zich steeds belangrijker worden. Zij is straks de hulp van vader en moeder

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

allebei. Schipper Botter is blij dat zijn zoon een vak gaat leren waar hij zin in heeft. Moeder Annechien voelt dat ze weer de energie heeft om samen verder te varen, ook al gaat Egbert van boord. Samen met Hennie. Ze ziet het al helemaal voor zich. De kleine Willem groeit als kool en begint al wat te lachen vooral wanneer het schip in beweging komt. Het lijkt of hij zin heeft om te varen...misschien wordt hij later wel schipper.

Hoort bij les 2

Inhoud scheepskist.

Informatie voor leerkracht bij de voorwerpen

De pet

Een pet hoorde bij de vaste uitrusting van een schipper. Vroeger was er de typische Hollandse kledingdracht voor schippers: Een manchester broek, mooie witte klompen en schippers pet. De schippers pet is altijd gebleven. Geld voor modieuze kleding was er vroeger natuurlijk niet. Kleding zoals jassen en jurken werden in die tijd tientallen jaren lang gedragen, totdat ze uiteindelijk tot op de draad versleten waren. De vrouwen droegen hun hoofddekkel alleen op zondag en de mannen, of ze nu aan het varen waren of niet, bedekten hun hoofd met schippers petten.

Als je schipper was dan droeg je schippers pet. Uiteraard zorgde de pet voor een warm hoofd, maar je liet ook zien dat jij je vak goed beheerste. Daarmee was de schippers pet een symbool van vakbekwaamheid en status.

De duffelse jas

Een (wollen) jas. Jas en pet zijn van Johan Botter, de vader van Hennie (10jaar) en Willem(2jr.) en Jaap (18jr.), Roelfina(16 jr.), Egbert (13jr) en Jacob(8 jr.)

De Scheepskist

Een kist waarin de schipper zijn persoonlijke spullen bewaarde. We gaan het hebben over Schippers en binnenscheepvaart in Hoogeveen. Je leert alles wat in Hoogeveen met het water te maken had, zoals de kanalen en de schippers.

Vraag: ' Wat is binnenvaart?'

De binnenvaart is het vervoeren van talrijke ladingsoorten over de Europese binnenwateren, zoals turf, zand en suiker. Nergens anders in Europa is het aandeel van de binnenvaart in deze keten zo groot als in Nederland. De binnenvaart heeft zelfs een vervoersaandeel van ruim 30% in Nederland. Nederland heeft dan ook de grootste binnenvaartvloot van Europa

<http://www.youtube.com/watch?v=mQ7ot8Fnu00> (Drentse Hoofdvaart)

Turf: *Wat is dit? Waarvoor werd het gebruikt? Wat heeft het met de binnenscheepvaart te maken*

Dit als brandstof gebruikte materiaal werd gestoken en gebaggerd uit veengronden. Er waren toen nog geen verharde wegen waarover het transport van turf plaats kon vinden. Het was gemakkelijker de turven over het water te vervoeren. Er werden daarom waterwegen gegraven. De ontstane waterwegen maakten veel soorten vervoer mogelijk. In Hoogeveen is weinig aandacht gegeven aan de oorsprong van al die bedrijvigheid. Wel bepaalt het wapen van Hoogeveen de plaats van de turf, ook flatgebouw de Stoecke. Er is een Turf gang(zij steeg hoofdstraat) En in het Burgemeester Tjalma park een monument.

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Boek 'Alles is anders om me heen'

In dit boekje wordt de geschiedenis van Hoogeveen verteld door de ogen van Johan, die aan de hand van Cillie 'de Nevelhekse' het Hoogeveen van vroeger ontdekt.

Vraag: Wat betekent de titel?

De geschiedenis van de scheepvaart in Hoogeveen begon ongeveer 375 jaar geleden. Aanleiding voor het graven van de kanalen was de turfwinning. In een vroeg stadium bleek al dat de waterwegen voor veel soorten van vervoer bruikbaar waren. Rond deze periode woonde zeker wel één op de zeven inwoners van Hoogeveen op water. Hoogeveen was vroeger één van de belangrijkste binnenhavens van Nederland. Er is nog heel weinig terug te vinden van de rijke historie in de binnenscheepvaart in Hoogeveen.

Voorlezen: Hoofdstuk 8 Schippers.

Touwtjes: <http://members.home.nl/ja.goris/knopen.htm>

Hier zie je hoe knopen gemaakt moeten worden. Knopen zijn belangrijk om het schip vast te leggen. Gebruikelijk is het dat aan het uiteinde van het touw een lus zit gesplitst. Deze wordt om de meerpaal geworpen. Het touw wordt strak getrokken en met aantal slagen (rechtsom) op de bolder aan boord vastgezet met een halve steek. Oefen maar met de touwtjes!

Boek: Handboek knopen door: Des Pawson

Turfroute richting Holland (achtergrond informatie)

In 1625 kocht heer Roelof van Echten een groot veengebied van ruim 5000 morgen (iets meer dan 5.000 hectare). In Zuid-Drenthe. Tegelijk bij aankoop vroeg van Echten octrooi aan bij het bestuur van Drenthe om deze venen te ontginnen. Dit werd hem ook toegestaan en daarbij werd hem ook de 'heerlijke rechten' verleend zodat hij zelf het bestuur en de rechtspraak in het gebied mocht regelen. Hij werd daarbij verplicht om een vaart aan te leggen naar Meppel. Dit was niet een groot probleem, want er liep al een stroom: Het Echtense- of Oude diep. Roelof liet op elf plaatsen Schutten en sluizen bouwen en maakte er een vaart van: de Hoogeveense Vaart. Deze werd één van de belangrijkste afvoerwegen voor de Drentse turf via de Zuiderzee naar Holland.

In het midden van het grote veengebied groeide de nederzetting Hoogeveen, die halverwege de 17e eeuw al een behoorlijke omvang had en een omvangrijke Drentse schippers gemeenschap. De meeste schippers kwamen oorspronkelijk uit Meppel. Omdat daar strenge Gilde regels golden en er in Hoogeveen geen belasting werd geheven, was het voor schippers interessant om zich in Hoogeveen te vestigen.

Rondom het zogenoemde Kruis, een kruispunt van waterwegen, vestigden zich al spoedig verveners en ambachtslui. Rondom het dorp ontstond een aantal veenarbeiders kolonies als Hollandscheveld, Nieuweroord en Elim. Drankmisbruik kwam veelvuldig voor, niet in de laatste plaats omdat de schippers bij het turfladen de jeneverfles rond lieten gaan/

In 1860 werd het kanaal als 'Verlengde Hoogeveense Vaart' doorgetrokken tot in de venen van Erm en in 1890 werd de aansluiting op het Oranjekanaal gegraven. De vaart was toen 64 km lang.

In de 20e eeuw werd de vaart aangepast voor de moderne scheepvaart en werd het aantal sluizen terug gebracht tot 3.

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

De schooltas van Hennie Botter

Door het deksel eraf te schuiven kon de schooltas open. Vaak was de tas beschilderd, zoals dit waarop een landelijk tafereeltje met een vrouw die een juk met twee emmers draagt. Kinderen gingen in de 19de eeuw onregelmatig naar school. Zodra er werk aan de winkel was, lieten ouders de kinderen thuis. 's Winters waren de scholen vaak veel voller dan 's zomers.

School gaan was een probleem aan boord. Tot in de jaren '50 hadden schipperskinderen geen leerplicht. Er waren wel ligplaatssscholen, de kinderen kregen daar les, zolang ouders met hun schip in de buurt lagen. Als het schip weer wegvoer, kregen de kinderen hun schooltas met leerstof mee. Aan boord konden ze dan zelfstandig leren. Bij de volgende ligplaats werd het huiswerk nagekeken. Of de kinderen konden weer naar school. Vaak gingen ze niet voor hun achtste naar school. Later kwamen er schippersinternaten, waar kinderen de hele week zaten en indien mogelijk in het weekend naar hun ouders reizen.

Vóór 1915 was van speciaal onderwijs voor schipperskinderen geen sprake. Zij konden onderwijs op een normale school volgen, maar omdat de ouders geen vast verblijfplaats kenden, betekende dit dat de meeste schipperskinderen helemaal geen of sporadisch onderwijs volgden. In 1910 zaten van de 9.420 schipperskinderen slechts 1.082 dagelijks in de klas

De schippersschool was geen gewone school. Anders dan op een normale lagere school gingen de kinderen na schooltijd niet naar huis. Het bijbehorende internaat, dat immers nodig was omdat de ouders verder voeren terwijl hun kinderen onderwijs genoten, verzorgde de opvang. De minimum leeftijd voor een leerling was acht jaar. Waarschijnlijk vond men zes jaar te jong, omdat het kind van zijn ouders werd gescheiden. Door gebruik te maken van het zogenaamde snel leerplan bood de school dezelfde lesstof in drie jaar aan in plaats van de gebruikelijke zes jaar. De leerlingen maakten dan ook langere schooldagen. Daarnaast was de lesstof meer vakgericht. De kinderen kregen onderwijs in het schippersleven.

Scheepslantaarn

Waar komen de woorden bak- en stuurboord vandaan?

Vroeger hing het roer niet in het midden achter de achtersteven, maar in een leren riem aan de

rechterkant van het schip. Vandaar dat de rechterkant stuurboord werd genoemd. De stuurman,

die een dergelijk roer met beide handen moest bedienen, stond dan met zijn rug (bak, vergelijk het

Engelse back = rug) naar de linkerkant van het schip gekeerd, vandaar de naam 'bakboord'.

Wat is navigeren?

1. Besturen, varen, in het bijzonder; gericht ergens naar toe varen. 2. Het doen van wat men onderneemt om de positie, richting, en/of snelheid van het schip te bepalen. Dit gebeurt m.b.v. een kompas. B.v. de koers bepalen op het kompas van Schokland naar Amsterdam over de Zuiderzee.

Navigatieverlichting.

Als schepen in het donker en bij slecht zicht varen dient de navigatieverlichting te worden ontstoken. Deze verlichting bestaat uit een toplicht, bakboordlicht, stuurboordlicht en een heklicht. De uitstraling van de lichten is zo gekozen dat een naderend schip kan zien van uit welke positie het andere vaartuig benaderd wordt.

Hoort bij les **Scheepsjournaal; antwoorden opdrachten**

A. Wat is binnenvaart

Resultaten van de drie woorden met de groep bespreken en binnenvaart kan zijn: Binnenvaart is het vervoeren van mensen en goederen met speciale schepen over rivieren, kanalen en meren.

Stuurboord is aan boord Rechts en Bakboord is links

De baas aan boord van een schip heet Schipper of Kapitein

Eten en slapen aan boord doe je in de Roef

C. Straatnamen

De wijk heet: De Schutlanden

Meer straatnamen vinden m.b.t. de scheepvaart: bv: Kaaplaantje, Willemskade, Booijenverlaat, de Kaag, Schutstraat, Kanaalweg.

De aak:

lang en smal vrachtvaartuig aak - lang en smal vaartuig met een platte kop zonder steven en met een meestal (altijd) platte bodem dat op binnenwateren gebruikt wordt om er vrachtgoederen mee te vervoeren Lang en smal was vooral een Hagenaar een aak speciaal gebouwd om naar Den Haag te kunnen varen afmeting ca. 22.00 x 4.20 m

De helling:

Scheepshelling: gedeelte van een scheepswerf waarop schepen gerepareerd, onderhouden en eventueel ook gebouwd worden.

De schuttevaer:

Vereniging ter behartiging van de belangen van binnenschippers en hun kinderen. Genoemd naar: Willem Jan Schuttevaer (17 januari 1798, 11 augustus 1881) is de oprichter van de Koninklijke Schippersvereniging Schuttevaer. Hij was schipper en handelaar van beroep.

De praam:

Naam voor een zeer kenmerkende `schepenfamilie` van houten turfschepen uit Drenthe en Overijssel.

De praam was gedurende de 19e eeuw het belangrijkste scheepstype voor het transport van turf over grote afstanden

De waring:

Soort loopplank, langsscheeps over het ruim, bij schepen zonder gangboorden.

D. De oorsprong van Hoogeveen.

Het officiële gemeentelijk wapen van Hoogeveen bestaat uit een hoop turven, afgedekt met stro, met aan weerskanten twee bijenkorven en bijen. De bijenkorven stammen uit de tijd dat de bewoners van Hoogeveen op de afgegraven veengronden boekweit verbouwen. Boekweit bevat veel nectar. Destijds was de bijenteelt samen met de turfsterkerij de voornaamste bron van inkomsten.

Voor meer informatie over het wapen kunt u terecht op de website van de International Civic Heraldry.

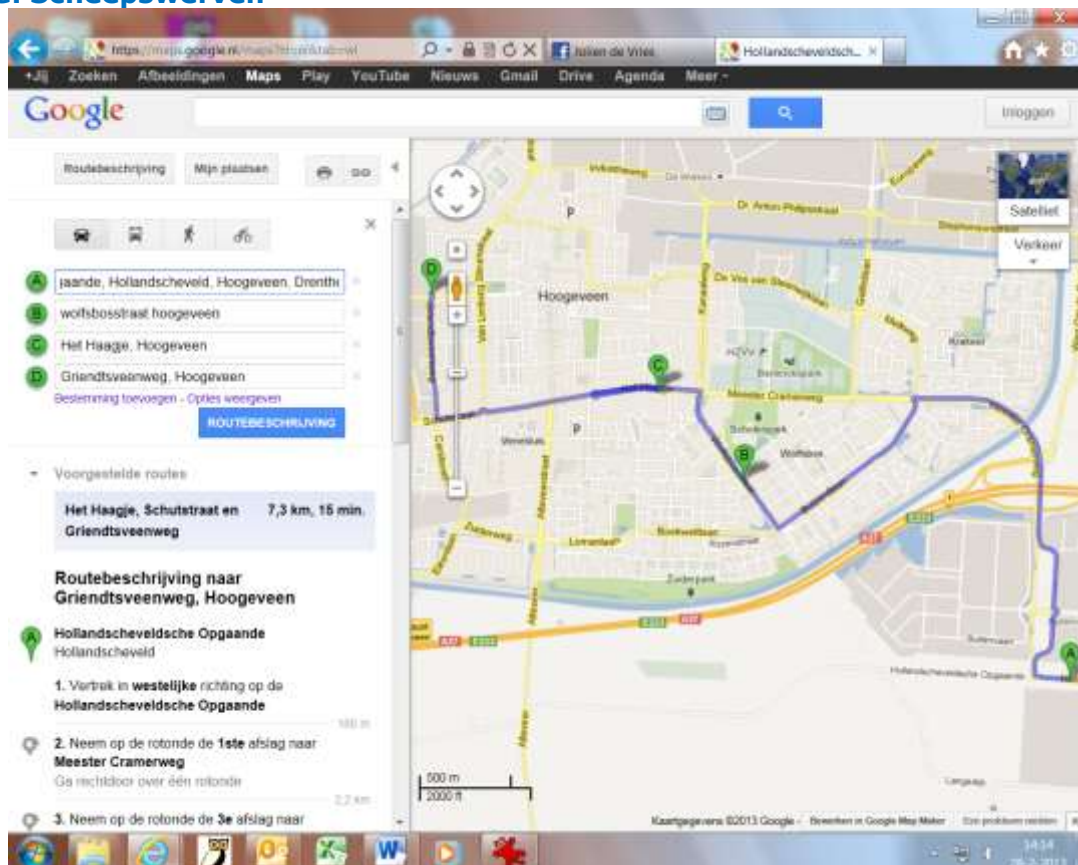
Waar staat dit monument? Voltastraat / Burg. Tjalmapark

Hoe heet dit monument? Venaarbeider / De turfgravers

Hoe oud is dit monument? 1973 / 1975

De Stoeke komt van stuken/stoeken/steken.

G. Scheepswerven

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfoededucatie

H Scheepsuitdrukkingen

Tamp	- Het uiteinde van een lijn of tros
Landvasten	- Touw of tros waarmee schip wordt vastgelegd
Bolders	- Bevestigingspunt op schip of kade om schip aan vast te leggen.
Wrijfhout	- Stevig stuk hout groter of kleiner naar afmetingen schip
Tagrijnhandel	-Handel in scheepsbenodigdheden
Tros	- Touw dikker dan 25 mm.

I. Wat is de opbrengst na 1 dagwerk Turf graven?

1 dagwerk turf graven= is de hoeveelheid turf die 1 ploeg van 6-8 man kan produceren.

Aankoopprijs 1 hectare 250,-
Grondprijs 1 dagwerk turf= 1,25
Laden praam(2 dagwerk turf) 4,-
Last-afvaartgelden: 2,-
Turfmarkt Zwarsluis 2,-
Tarief schipper: 2.-
Opbrengst na dagwerk turf: 8.-

J. Hieronder zie je de oude maten in cm. aangegeven

Oude maat	in cm
Duim	± 2,5 cm
Palm	± 10 cm
Span	± 20 cm
Voet	± 30 cm

Reken nu uit en bedenk dat er soms 2 antwoorden mogelijk zijn

3 palm	=	1 voet / 12 duim
4 duim	=	1 Palm
12 duim	=	1Voet
¼ palm	=	1Duim
2 palm	=	1Span
8 duim	=	1Span /2 palm

L. Vroeger hadden binnenschepen geen motor, ze werden voortgetrokken door paarden of zelfs mensen die op de oever liepen. Daarvoor was een speciaal pad aangelegd langs het water. Nu kan je er wandelen of fietsen. Hoe heet zo'n pad?

Een jaagpad

M. Wanneer zeg je 'boot' en wanneer zeg je 'schip'?

Boot: een boot is meestal een klein open vaartuig. Voorbeelden van boten: zeilboot, reddingsboot, roeiboort, sleepboot.

Schip: een vaartuig met behoorlijke afmetingen. Voorbeelden van schepen: binnenschip, vrachtschip, zeeschip, tankschip (vb. olietanker)

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Voorleesfragment: Vlag

Een vlaggenmast houdt

Vlaggen vast.

Een windvlaag vindt dat

Ongepast.

Maar als de vlag

Gestreken wordt,

Is er geen windvlaag meer

Die mort.

Dan wappert fier en vrijdag de wind:

Er is geen vlag die hem

Nog bindt. (Wiel Kusters De beste 100 gedichten van 1997 gekozen door T. van Deel.)

Extra informatie

Boeken:

Ik huil hartstikke vaak Gertie Evenhuis

Handboek knopen Des Pawson

Alles is anders om me heen; reis door de geschiedenis van Hoogeveen

Turfschipperij; beroep zonder glorie Hans Roest (Hoofdstuk V)

Aan de reis! Internationaal; Beeldend verleden van een varende bestaan. Harry de Groot

Hoogeveen Toen en nu. J.L. Havinga

Alles wel aan boord; Een reis per binnenschip Huck Scarry

De veenmol 2006-4

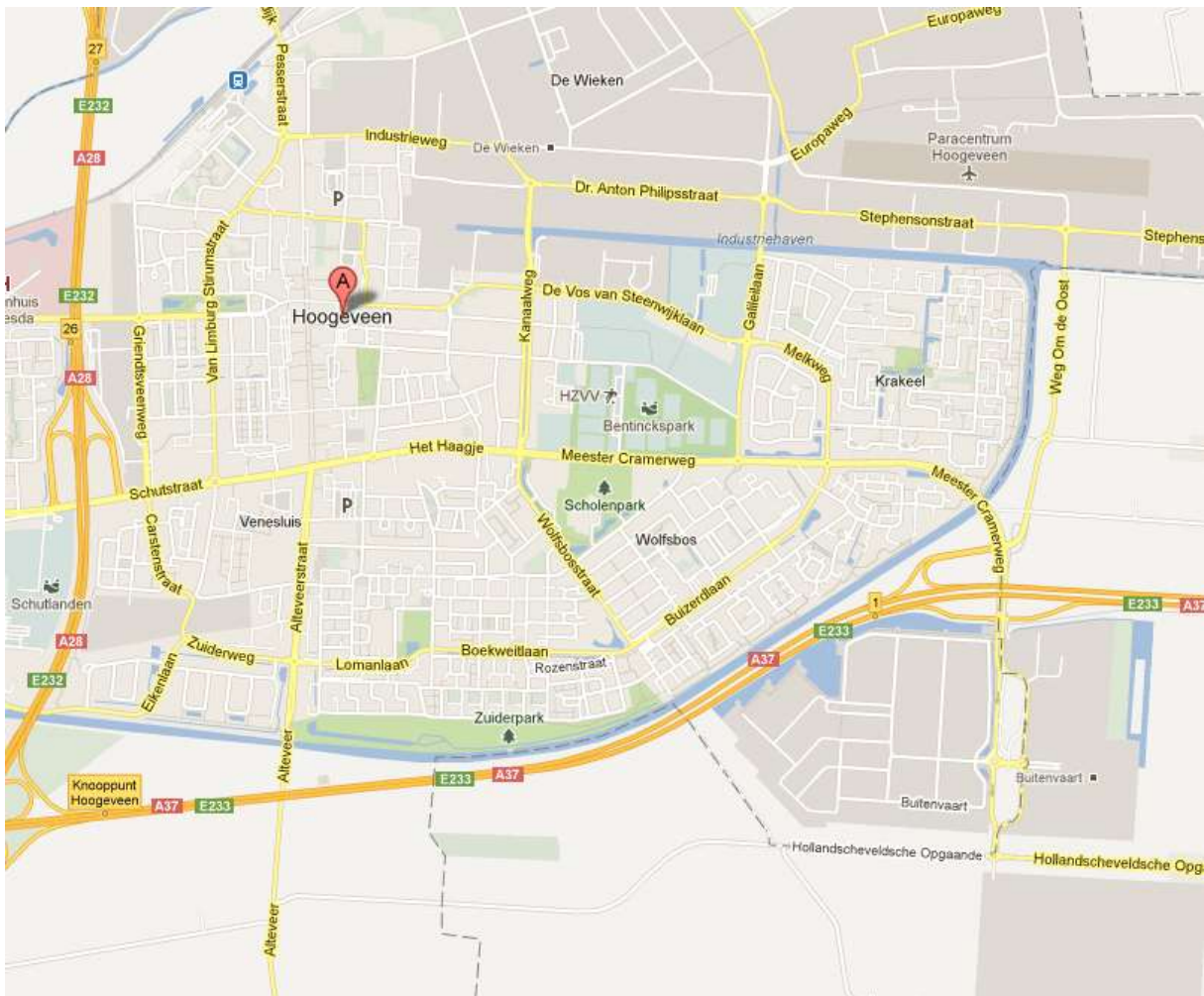
Alles in de wind; het verhaal van een schipperskind Harry de Groot.

Voorleesfragmenten: p21 Er was..kooi P43 De bedoeling...terug te keren P55 Mijn moeder..in de was.

Hoogeveen; watererfgoed routes

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Kopieervel bij opdracht G Scheepsjournaal

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Hoort bij les ...3

Ipap instructie

Hier geven we een korte instructie over het gebruik van de Ipap. Het doel van deze instructie is om een deelnemer aan het project "Grootscheeps", die geen kennis heeft van het gebruik van een Ipap, snel op weg te helpen zodat de gebruiker volop kan deelnemen aan het project. We willen hier dus niet een algemene inleiding geven over het gebruik van een Ipap

Veel plezier met het project "Grootscheeps"!

Overzicht van de knoppen:

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Voor het project "Grootscheeps" is alleen de knop voor de sluimerstand van belang:

Ipap inschakelen	Houd de knop voor de sluimerstand ingedrukt totdat het Appel logo verschijnt
Ipap vergrendelen	Druk op de knop voor de sluimerstand
Ipap ontgrendelen	Druk op de knop voor de sluimerstand of op de thuisknop en versleep met uw vinger de schuifknop op het scherm (display)
Automatisch vergrendelen	Als het scherm ongeveer 2 minuten niet wordt aangeraakt gaat de Ipap automatisch in de sluimerstand

De Ipap staat of liggend gebruiken:

De Ipap is zowel staand als liggend te gebruiken (zie bovenstaande figuur). Wanneer de Ipap een kwartslag wordt gedraaid, draait de weergave mee.

Opstarten van het programma "Grootscheeps":

Tik met de vinger op het logo van het programma en deze start op en is gebruiksklaar. Door op de Thuisknop te drukken stopt het programma.

Op weg naar een doorgaande Leerlijn Erfgoededucatie

Scrollen:

Als een slechts een gedeelte van het beeld zichtbaar is kan door scrollen het andere deel van het beeld zichtbaar worden gemaakt. Dit doet u door uw vinger op het scherm te plaatsen en deze in vervolgens naar boven of naar beneden te bewegen (vinger zachtjes op het scherm gedrukt houden!). Hierdoor zal een ander deel van het beeld zichtbaar worden op het scherm.